

# دائرة المعارف اخلاق عملی

«در شئو معنوی»

(۱) دو گانه علامه جعفری

زهره محمد علی

انتشارات یادمان فلسفی

|                        |                                                                   |
|------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه                | : محمدعلی، زهره، ۱۳۴۱ -                                           |
| عنوان و نام پدیدآور    | : دایره‌المعارف اخلاق عملی (از دیدگاه علامه جعفری)/ زهره محمدعلی. |
| مشخصات نشر             | : تهران: یادمان فلسفی، ۱۳۹۳.                                      |
| مشخصات ظاهری           | : ۲۶۰ ص.                                                          |
| شابک                   | : 978-964-8876-86-4                                               |
| وضعیت فهرست نویسی      | : فیبا                                                            |
| موضوع                  | : جعفری تبریزی، محمدتقی، ۱۳۰۲ - ۱۳۷۷ — دیدگاه درباره اخلاق عملی   |
| موضوع                  | : جعفری تبریزی، محمدتقی، ۱۳۰۲ - ۱۳۷۷ — نقد و تفسیر                |
| نوع                    | : اخلاق عملی                                                      |
| رده بندی کنگره         | : ۱۳۹۳ ف۳م۲/۳ BJ ۱۱۸۵                                             |
| رده بندی               | : ۱۷۰                                                             |
| شماره ثبت کتابخانه ملی | : ۳۵۱۸۷۶                                                          |

## دایره‌المعارف اخلاق عملی

زهره محمدعلی

(از دیدگاه علامه جعفری)

مؤلف: زهره محمدعلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۳

چاپ: خورشید

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

ناشر: انتشارات یادمان فلسفی

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۸۸۷۶ - ۸۶ - ۴

ISBN: 978 - 964 - 8876 - 86 - 4

آدرس: تهران، ناصرخسرو، کوچه حاج نایب، نیش پاساژ خاتمی، پلاک ۱۲

تلفن: ۳۳۹۵۳۳۰۷ - ۳۳۹۱۵۷۷۵

۰۹۱۲۷۰۰۸۹۶۶ - ۰۹۱۲۲۸۷۹۴۵۸

## سپاس گزاری

سپاس تو راست که قلم را آفریدی و در این میانه ، مردان و زنانی را به زیور تربیت و دانش آراسته داشتی تا چراغ بدستان مسیر تاریک فراروی بشر باشند و آفتاب گریزانها سر برافراشته نورانی شان سر به چرخانند.

در این ان نشسته ، رواست که مراتب سپاس و قدردانی خود را از آموزگاران نور و استادان مسیر دریایی ، جناب استاد دکتر غلامرضا مدبر عزیزی ، استاد محترم راهنما و جناب استاد دکتر علم سجدی استاد محترم مشاور که به حق راهنمایی و مشاوره های خردمندانه شان نقش سبز و غیر قابل انکاری در تحقق این کتاب داشت را اعلام نمایم .

سپاسگزارم از همه ی استادانی که با بی نهایت محبت و لطف الهی تا لحظه های اکنون قلم را در دستانم محکم و استوار نمودند و برای تعمیق اندیشه ام مساعی خود را مصروف داشتند، که ذکر نام یکایکشان بر صحیفه ی جانم مکمل گردیده است.

سپاسگزارم از همه ی مثنوی پژوهان عزیزی که طی ده سال اخیر هر صبح جمعه ی خود را به واکاوی اندیشه های استاد بزرگوارم علامه جعفری اختصاص دادند تا مسیر این پژوهش هموار تر و استوار تر باشد . بخصوص خواهران دانشم فایز فایز زاده ، مهناز عسگری و ...

سپاسگزارم از خانواده ی دریایی ام که تلاطم های امواج وجودی ام را در میان ساحلی مهربان بر خویش هموار نمودند تا بی دغدغه ، به آسمان اندیشه و خرد بینانیشم و در عمیق بینش و دانش ، پرواز را تجربه نمایم.

سپاسگزارم از موسسه ی تدوین و نشر آثار علامه محمد تقی جعفری و خانواده ی گرانقدر استاد که از هیچ گونه همراهی و حمایتی در راستای تحقق این پژوهش کوتاهی ننمودند...

سپاسگزارم از خدایی که در این نزدیکی ست و سپاس او راست که قلم را آفرید...

## فهرست مطالب

|    |                                                                                 |
|----|---------------------------------------------------------------------------------|
| ۲۱ | فصل اول - کلیات و روش تحقیق                                                     |
| ۲۲ | هدف‌های تحقیق و پژوهش                                                           |
| ۲۲ | هدف کلی                                                                         |
| ۲۲ | اهداف جزئی                                                                      |
| ۲۲ | اهمیت و ضرورت انجام تحقیق                                                       |
| ۲۴ | تعریف اصطلاحات - کلید واژه‌ها                                                   |
| ۲۴ | روش تحقیق و شیوه‌ی کار                                                          |
| ۲۷ | فصل دوم - ادبیات تحقیق و مروری بر تحقیقات انجام شده                             |
| ۲۸ | ۱-۲ مقدمه                                                                       |
| ۲۸ | ۲-۱-۲ اخلاق عملی                                                                |
| ۲۸ | ۲-۲ علم اخلاق                                                                   |
| ۲۸ | ۲-۲-۱ موضوع علم اخلاق و تقسیم‌بندی فضایل اخلاقی                                 |
| ۲۹ | ۲-۲-۲ نفس و نام‌ها و قوای چهارگانه آن                                           |
| ۲۹ | ۳-۲-۲ اخلاق وابسته به وحی و مشیت قابل مطالعه و تعلیم و تربیت است                |
| ۳۰ | ۴-۲-۲ سعادت انسان چگونه حاصل می‌شود؟                                            |
| ۳۱ | ۳-۲ پیشینه‌ی تحقیق کتابهای اخلاقی و اخلاق عملی                                  |
| ۳۱ | ۳-۲-۱ کتاب‌های اخلاق و اخلاق عملی که از قرون گذشته به این موضوع پرداخته‌اند     |
| ۳۳ | ۲-۳-۲ کتاب‌های اخلاقی و اخلاق عملی سال‌های اخیر                                 |
| ۳۳ | ۳-۳-۲ بررسی برخی از مهم‌ترین شروح مثنوی معنوی، بر اساس تقدم و تأخر و زمان نگارش |

|                                                                            |    |
|----------------------------------------------------------------------------|----|
| فصل سوم - معرفی اجمالی زندگی، اندیشه ها و آثار علامه محمد تقی جعفری.....   | ۴۳ |
| ۱-۳- زندگی نامه‌ی علامه محمد تقی جعفری.....                                | ۴۴ |
| ۲-۳- معرفی آثار علمی علامه جعفری.....                                      | ۴۸ |
| ۱-۲-۳- فهرست آثار علامه محمد تقی علامه جعفری (قدس سره).....                | ۴۹ |
| ۳-۳- نگاهی به برخی آراء علامه محمد تقی جعفری.....                          | ۵۳ |
| ۴-۳- دیدگاه‌های علامه جعفری در مورد مولوی.....                             | ۵۵ |
| ۱-۴-۳- علل جاذبیت سخنان مولوی.....                                         | ۵۵ |
| ۲-۴-۳- علت ماندگاری مثنوی مولوی.....                                       | ۵۵ |
| ۳-۴-۱- یکی از نظریه‌های روان‌شناختی مولوی.....                             | ۵۹ |
| ۴-۴-۳- علامه بر آراء مولوی.....                                            | ۶۱ |
| ۵-۳- علامه جعفری و اخلاق.....                                              | ۶۴ |
| ۱-۵-۳- تعریف اخلاق و عملکرد آن.....                                        | ۶۴ |
| ۲-۵-۳- اخلاق‌شناسی فلسفی یا فلسفه‌ی اخلاق.....                             | ۶۴ |
| ۳-۵-۳- بنیاد اخلاق.....                                                    | ۶۵ |
| ۴-۵-۳- اخلاق تابو و ضد آن.....                                             | ۶۵ |
| ۵-۵-۳- معنای اخلاق‌گرایی.....                                              | ۶۵ |
| ۶-۵-۳- پدیده‌ی اختیار.....                                                 | ۶۶ |
| ۷-۵-۳- اخلاق عاطفی، اخلاق عقلانی، اخلاق عصبانی.....                        | ۶۷ |
| ۸-۵-۳- اخلاق عقلانی الهی.....                                              | ۶۷ |
| ۹-۵-۳- اخلاق عملی.....                                                     | ۶۷ |
| ۶-۳- خاطرات نگارنده از شرکت در جلسات درس مولوی و اخلاق علامه جعفری.....    | ۶۸ |
| فصل چهارم - اصول موضوعه‌ی اخلاق عملی در اندیشه‌ی علامه محمد تقی جعفری..... | ۷۳ |
| مقدمه.....                                                                 | ۷۴ |
| ۱-۴- خدا و رابطه انسان با خدا.....                                         | ۷۶ |
| ۱-۱-۴- علت ناتوانی انسان از درک خداوند.....                                | ۷۶ |
| ۲-۱-۴- از شدت قرب خدا به انسان او را نمی‌بینیم.....                        | ۷۷ |
| ۳-۱-۴- درک انسان از عنایت خداوندی.....                                     | ۷۸ |
| ۴-۱-۴- هدف قرار ندادن جذبه و تقرب به خدای تعالی.....                       | ۷۹ |
| ۵-۱-۴- انسان را موجود وابسته به خدا بدانیم.....                            | ۷۹ |
| ۶-۱-۴- کیفیت تقرب به خدا چیست؟.....                                        | ۸۰ |

- ۴-۱-۷ موانع وصول به خداوند..... ۸۱
- ۴-۱-۸ ارتباط انسان‌های رشد یافته با خدا..... ۸۲
- ۴-۱-۹ شرافت انسانی در گرو تکیه بر خداوند است..... ۸۲
- ۴-۲-۲ طبیعت و ماورای طبیعت / عمل و عکس العمل..... ۸۳
- ۴-۲-۱ عظمت و حقارت انسان بر مبنای هدف مورد انتخاب اوست..... ۸۳
- ۴-۲-۲ اشتباه و گمان راهی برای وصول به رحمت حق..... ۸۴
- ۴-۲-۲ مرآت درک بهشت برای انسان‌ها چگونه است؟..... ۸۴
- ۴-۲-۴ علت نمی‌گذارد انسان عواقب این دواو را که تنه خوردن و ضربت دیدن است درک کند..... ۸۵
- ۴-۲-۲ تناقضات در خلقت با اصل اختلاف نسبیت‌ها حل می‌شود..... ۸۶
- ۴-۲-۶ ذات انسانی / چرا عوامل سرنگونی انسان چیست؟..... ۸۷
- ۴-۲-۷ برای شنیدن هنگ هستی چه باید کنیم؟..... ۸۸
- ۴-۲-۸ از طبیعت می‌توان به عنوان عامل رشد یا سقوط استفاده کرد..... ۸۸
- ۴-۲-۹ عناصر هستی / نوعی هشدار بر خوردارند..... ۸۹
- ۴-۲-۱۰ هوشیاری مطلق در این جهان امکان پذیر نیست..... ۹۰
- ۴-۲-۱۱ ناچیزی آفرینش در مقابل تعداد..... ۹۱
- ۴-۲-۱۲ مکرو و بیان کردن عقاید گونه‌ای موجب اختلاف می‌گردد..... ۹۱
- ۴-۲-۱۳ جریانات گوناگون روان ما از کجای این کجاست؟..... ۹۲
- ۴-۲-۱۴ گناهانی مرتکب نشویم که توفیق توبه از ما سلب شود..... ۹۳
- ۴-۲-۱۵ آتشی که در خاندان دیگران روشن ساخته‌ایم به زود بر دمان ما زبانه خواهد کشید..... ۹۴
- ۴-۲-۱۶ آیا با تناقضات به هدف خواهید رسید؟..... ۹۴
- ۴-۲-۱۷ نتیجه‌ی گناه و ظلم کار خود را می‌کند..... ۹۵
- ۴-۲-۱۸ ضربه و آسیب مردگان زنده‌نما اهمیت ندارد..... ۹۵
- ۴-۲-۱۹ اصل انتقام..... ۹۶
- ۴-۳-۱ اولیاء الله، رهبران، انسان‌های رشد یافته..... ۹۷
- ۴-۳-۱ خداوند اولین مربی انسان است..... ۹۷
- ۴-۳-۲ علی (ع) مولای انسان‌ها است..... ۹۷
- ۴-۳-۳ نبایستی در راه تکامل خود، راهنما را، آخرین منزل (مقصد نهایی) منظور نمود..... ۹۸
- ۴-۳-۴ از تلخ‌ترین شکنجه رادمردان دمسازی با ناپاکان و ناجوانمردان است..... ۹۹
- ۴-۳-۵ اگر درون انسانی مانند آینه صافی شود، حقایق را نشان خواهد داد..... ۹۹
- ۴-۳-۶ رابطه‌ی دوستی میان دو انسان مانند تخم بی‌موقع است که در معرض فساد و نابودی است..... ۱۰۰
- ۴-۳-۷ رهبران الهی عامل بقای انسان‌ها هستند..... ۱۰۱

- ۱۰۱-۳-۴ آیا قرار گرفتن در سایه رهبر بهتر از به یاد حق بودن است؟
- ۱۰۲-۳-۴ شرایط معلم و مربی از نوع انسان از منظر علامه جعفری
- ۱۰۲-۳-۴ احتیاج انسان به رهبر طبیعی است
- ۱۰۳-۳-۴ رهبران دلسوز را از خود نرنجانیم
- ۱۰۳-۳-۴ بزرگ‌ترین شرط موفقیت رهبری در نظر گرفتن شخصیت راهرو می‌باشد
- ۱۰۴-۳-۴ تأثیر همنشین در روح انسانی
- ۱۰۴-۴ اطاعت، بندگی، نیایش، دعا
- ۱۰۵-۳-۴ عبادت‌های مقررہ بایستی مانند هدیه‌هایی باشد که محبت واقعی ما را نشان دهد
- ۱۰۵-۴-۴ با خدا باشید تا احساس غربت نکنید
- ۱۰۶-۳-۴ طریقه گوناگون در رسانیدن انسان‌ها به هدف نهایی
- ۱۰۶-۴-۴ بایستی حق را با زبان هم بخوانیم و نبایستی فقط به آنچه در دل می‌گذرد قناعت کنیم
- ۱۰۸-۴-۴ تحقق دعای واقعی چه زمینه‌ای لازم است؟
- ۱۰۹-۴-۴ هر وقت دعا روی زبان باشد، لبیک الهی جان ما را می‌نوازد
- ۱۰۹-۴-۴ اطاعت و بندگی به خدا و معصومین به مقام شامخ عقل کل موجودات راتحت فرمان درمی‌آورد
- ۱۱۰-۴-۴ نقش اساسی اعتقاد و کار در تبدیل واقعیت‌ها
- ۱۱۱-۴-۴ یکدیگر را دعا کنیم، هم وسیله‌ی دیگر برای دریافت اتحاد
- ۱۱۱-۴-۴ بحثی در انقباض و انبساط
- ۱۱۳-۴-۴ در مقابل هجوم رویدادهای اندک بار باید چه کرد؟
- ۱۱۳-۴-۴ دعا تنها برای برآورده شدن احتیاجات نیست
- ۱۱۳-۴-۴ خداوند سخنانی را که شایسته‌ی مقام نباشد و شایسته‌ی توجه تو قرار ندهد تعلیم فرما
- ۱۱۵-۴-۴ عنایت خداوند سر وحدت را بر ما آشکار خواهد کرد
- ۱۱۶-۴-۴ ناچیزی آفرینش در مقابل توانایی خدا
- ۱۱۶-۴-۵ کار - تلاش - حرکت کوشش - تعهد تکلیف
- ۱۱۶-۴-۵ احقاقی را هم از درون خود دریابید
- ۱۱۶-۴-۵ ای چوپان که در جلوه‌گاه مشیت خداوندی موقعیت مخصوص گرفته‌ای، هر آنچه می‌خواهی بگو
- ۱۱۷-۴-۵ کوشش بی‌توفیق خسران به بار می‌آورد
- ۱۱۸-۴-۵ موجودیت مادی انسان مادامی که احساس احتیاج نکند، به کوشش و تکاپو تن در نمی‌دهد
- ۱۱۹-۴-۵ دعای حقیقی کوشش و تلاش در راه استخراج زندگی از طبیعت است
- ۱۱۹-۴-۵ با آفرینش جهان، معلوم خداوندی به تحقق می‌رسد

- ۴-۵-۷ علامه جعفری دراهمیت ضرورت تلاش کار و کوشش به چند نکته مهم اشاره می‌کند: ۱۲۰
- ۴-۵-۸ قانون کوشش و توکل ..... ۱۲۱
- ۴-۵-۹ هر کس چیزی را حقیقتاً طلب کند حداقل به مقداری از آن چیز خواهد رسید. ۱۲۱
- ۴-۵-۱۰ دو دلیل برای ضرورت جهد و کوشش ..... ۱۲۲
- ۴-۵-۱۱ راه بروید اگر پایتان در راه شکست به راه روی ادامه خواهید داد. ۱۲۲
- ۴-۵-۱۲ کدامین کاهلی است که از کوشش و تکاپو برتر و شایسته‌تر است؟ ..... ۱۲۳
- ۴-۵-۱۳ تقسیم کار پدیده ضروری و اجتماعی است ..... ۱۲۴
- ۴-۵-۱۴ بدون تحمل ناراحتی‌ها به راحتی نتوان رسید. ۱۲۴
- ۴-۵-۱۵ نامه‌ی خودیت ما که به بارگاه خدا خواهیم فرستاد، جر فهرستی فریبنده از عناوین اعمال خوب و بد دیگری ندارد. ۱۲۴
- ۴-۵-۱۶ با تو دوستی است آدمی، انسان با تلاش و تکاپو راه به مافوق پیدا می‌کند. ۱۲۵
- ۴-۵-۱۷ کمالی به دست آوردن کمال دیگران اندوهگین نباشی. ۱۲۶
- ۴-۵-۱۸ یک راه منطقی شناختن ..... ۱۲۶
- ۴-۵-۱۹ دست از هوی و هوس موثر نباشد. ۱۲۷
- ۴-۵-۲۰ بایستی از عقیده‌ی دینی آفاق و وسعت به آن غیرت داشت. ۱۲۷
- ۴-۵-۲۱ بایستی کردارهای خارجی ما حقیقت درون را نشان دهد. ۱۲۸
- ۴-۵-۱۱ ضرر تقلید و این که تقلید از عظمت، غرور داشتن عظمت است. ۱۲۸
- ۴-۵-۲۳ مانند کوه جامد نباشیم، که فقط منعکس کننده صداست. ۱۲۹
- ۴-۶-۶ حقیقت یابی ..... ۱۲۹
- ۴-۶-۱ توجه به برخورد با علت پدیده نه معلول ..... ۱۲۹
- ۴-۶-۲ توهمات در حالی بر انسان حکمفرماست که حقایق پوشیده باشد. ۱۳۰
- ۴-۶-۳ اگر شایستگی درک را به دست آوریم ابزار به ظاهر بی‌مقدار نیز می‌توانیم سایندن به حقیقت یاری می‌کنند. ۱۳۰
- ۴-۶-۴ برای رسیدن به یک حقیقت‌نما که در فاصله‌ی دوری از شما قرار دارد، روی حقایق واقعی نهجید. ۱۳۱
- ۴-۶-۵ یک رسم بنیان‌کن در از دست دادن واقعیات به جهت صورت‌پرستی ..... ۱۳۱
- ۴-۷-۷ شخصیت ..... ۱۳۲
- ۴-۷-۱ آن مزیت انسانی را که به دست آورده‌اید از دست ندهید و در رفع آن بکوشید. ۱۳۲
- ۴-۷-۲ گره‌ی علوم را گشودن ضایع کردن عمر و تشخیص سعادت یا بدبختی گره‌گشایی حقیقی است. ۱۳۲
- ۴-۷-۳ خار عادت پلید را به گلبن روح متصل بساز. ۱۳۳

- ۴-۷-۴ اگر بخواهید حسن ظاهری را وسیله درک و به دست آوردن آرمان قرار دهید، کفی را خواهید دید نه دریا را. .... ۱۳۴
- ۴-۷-۵ چند شخصیتی، درد بی درمان قرن معاصر ما. .... ۱۳۵
- ۴-۷-۶ مورد محبت نباید به کلی شخصت ما را خریداری کند. .... ۱۳۶
- ۴-۷-۷ انسان با مقتضیات درونی اش به پیرامون خود می نگرد. .... ۱۳۶
- ۴-۷-۸ موقعی که شخصیت آدمی به حد نصاب عظمت رسید نیازی به عظمت های وابسته ندارد. .... ۱۳۷
- ۴-۷-۹ مفاهیم در درون انسان های رشد یافته چگونه است؟ .... ۱۳۷
- ۴-۸-۱ تعلیم و تربیت .... ۱۳۸
- ۴-۸-۱-۱ مرحله ی بروز پدیده های روانی .... ۱۳۸
- ۴-۸-۲ به سبب زلال روان را بر هم نزنید تا روح حقایق ناب را نشان دهد. .... ۱۳۸
- ۴-۸-۳ گاهی برای نابود ساختن صفات زشت، شیرین ترین دواها تلخ ترین اندرزه است. .... ۱۳۹
- ۴-۸-۴ دواها و روش های درمانی مانند صخره ی بزرگی است که بر روی منبع آب روح انسانی بیفتد و چشمه سار .... ۱۳۹
- ۴-۸-۵ دلیل مسکوت شدن زحماتی که در تعلیم و تربیت کشیده می شود. .... ۱۴۰
- ۴-۸-۶ در تعلیم و تربیت باید به مسیر ناپ فرد را پرورش داد و اختلاف نفوس را رعایت کرد. .... ۱۴۰
- ۴-۸-۷ برای رسیدن دو موجود مخالف به قله مشترک باید خصوصیت هر یک از آن دو حذف شود. .... ۱۴۱
- ۴-۸-۸ کسی که سخره ی هوای نفس خسته نیست نمی تواند ظالم را از مظلوم تشخیص دهد. .... ۱۴۱
- ۴-۸-۹ در تعلیم و تربیت بایستی اتحاد روان های انسانی در نظر گرفته شود. .... ۱۴۲
- ۴-۸-۱۰ میل حقیقی به چیزی در سازندگی شخصیت تأثیر دارد. .... ۱۴۳
- ۴-۸-۱۱ انسان های خیر خواه خود را نرنجانید. .... ۱۴۳
- ۴-۸-۱۲ اجزا و کل با همدیگر مجانست دارند. .... ۱۴۳
- ۴-۸-۱۳ در روح های بزرگ پدیده های گوناگون روانی با هم در آمیخته می شوند. .... ۱۴۴
- ۴-۸-۱۴ ارواح رشد نیافته. .... ۱۴۴
- ۴-۸-۱۴ در تعلیم و تربیت احترام به شخصیت اندازه ای دارد. .... ۱۴۴
- ۴-۸-۱۵ بیان چند اصل مهم توصیه شده ی تربیتی- اخلاقی علامه جعفری در مبارزه با بی توانی .... ۱۴۵
- ۴-۸-۱۶ اهمیت تعلیم و تربیت از دیدگاه علامه جعفری. .... ۱۴۷
- ۴-۸-۱۷ ضرورت تربیت از دیدگاه فردریک مایر و نقد نظریه ویلیام جیمز. .... ۱۴۷
- ۴-۸-۱۸ دو کار مهم تعلیم و تربیت از دیدگاه علامه جعفری. .... ۱۴۷
- ۴-۸-۱۹ علامه جعفری در پاسخ به این پرسش که آیا بشر در بروز استعدادها و نبوغ انسانی به راه کارهایی دست یافته است یا نه ؟ .... ۱۴۷
- ۴-۸-۲۰ حقیقتی که تعلیم و تربیت باید به دنبال آن باشد. .... ۱۴۸

- ۴-۸-۲۱ تربیت با توجه به منابع اسلامی ..... ۱۴۸
- ۴-۸-۲۲ جایگاه پدیده اختیار در تعلیم و تربیت الهی ..... ۱۴۹
- ۴-۸-۲۳ اصول کلی مورد توجه برای انسان‌های مورد تعلیم و تربیت ..... ۱۴۹
- ۴-۹ عقل، اندیشه، هشیاری، آگاهی ..... ۱۴۹
- ۴-۹-۱ هوشیاری نسبت به عوامل فریب و انحراف ..... ۱۵۰
- ۴-۹-۲ ملاک ضعف و قدرت جان آدمی با آگاهی او سنجیده می‌شود ..... ۱۵۰
- ۴-۹-۳ مانند یک مهمان عزیز از اندیشه‌هایی که به مغز سرازیر می‌شوند استقبال کنید ..... ۱۵۱
- ۴-۹-۴ اندیشه‌های مثبت نسیمی از ماورای طبیعت است ..... ۱۵۱
- ۴-۹-۵ نغذای اندیشه‌های بدون آمادگی مغزی وارد درون شما شود ..... ۱۵۲
- ۴-۹-۶ اگر ترویج فرشتگی در مسائل عالی‌الهیات را نداری از ورود به این مسائل خودداری کن ..... ۱۵۲
- ۴-۹-۷ سخن و اندیشه ..... ۱۵۳
- ۴-۹-۸ چون در اقیانوس هستی، کف‌های محدود و ناپایدار نیت‌ها و نمی‌دانم‌ها و نمی‌بینم‌ها محرومت بسیار ..... ۱۵۳
- ۴-۹-۹ بیانیش، اگر اندیشه است جامه گشاده است به ذکر بپرداز تا اندیشه‌ات را به حرکت درآورد ..... ۱۵۴
- ۴-۹-۱۰ اگر تعقل به عقل کلی که وجدان نامی اوست مستند نباشد تعقل معمولی از پدیده‌های حیوانی است ..... ۱۵۵
- ۴-۹-۱۱ جبر را دستاویز قرار دادن، خوابیدن در و ..... ۱۵۵
- ۴-۹-۱۲ کسی که عقل ندارد مهر و کین او قابل محاسبه نیست ..... ۱۵۵
- ۴-۹-۱۳ در اهمیت تفکر و تعقل ..... ۱۵۶
- ۴-۹-۱۴ خطر ارزیابی نکردن منطقی حقایق ..... ۱۵۸
- ۴-۹-۱۵ عقل کامل از دیدگاه علامه جعفری ..... ۱۵۹
- ۴-۹-۱۶ از بزرگترین عوامل دوری از خداوند طغیان و خودپرستی و اصرار بر ناپایداری ..... ۱۵۹
- ۴-۹-۱۷ هر اندازه که خود طبیعی تقویت پیدا کند عقل ضعیف‌تر می‌شود ..... ۱۶۰
- ۴-۹-۱۸ علامه جعفری ضمن بیان تقسیم‌بندی عقل به دو قسمت عقل جزئی نظری و عقل کامل به محدوده فعالیت‌های هر یک پرداخته است ..... ۱۶۰
- ۴-۹-۱۹ در بیان آنکه عقول متفاوت است در اصل فطرت ..... ۱۶۲
- ۴-۱۰ تطهیر جان، طهارت روح، خود طبیعی، عبور از خود طبیعی، نفس ..... ۱۶۶
- ۴-۱۰-۱ پس از آنکه جان آدمی از طبیعت رها شده به جهان بالا صعود می‌کند ..... ۱۶۶
- ۴-۱۰-۲ حدود تمایل به دنیا و نمودهای آن ..... ۱۶۷
- ۴-۱۰-۳ فعالیت‌های غریز نفسانی بدون محدودیت خطرناک است ..... ۱۶۷

- ۴-۱۰-۴ دریافت لطافت و جمال در هندسه‌ی کلی الهی برای اشخاصی امکان دارد که با آن جمال و لطافت رابطه‌ای برقرار کرده باشند. .... ۱۶۸
- ۴-۱۰-۵ برای کسی که دهانی مانند دهان دوزخ دارد، این دنیا هم مانند برزخ می‌باشد. .... ۱۶۸
- ۴-۱۰-۶ انسان که دارای روح لقمانی و پذیرنده‌ی حکمت است نباید اسیر لقمه باشد. .... ۱۶۹
- ۴-۱۰-۷ برای به دست آوردن مزایای روح از هیچ کوششی خودداری نکنیم. .... ۱۶۹
- ۴-۱۰-۸ انسان‌ها در مقابل خداوند موجودیتی ندارند. .... ۱۶۹
- ۴-۱۰-۹ بدون رهایی از خودپرستی‌ها گامی در راه تکامل بر نخواهیم داشت. .... ۱۷۰
- ۴-۱۰-۱۰ انسان خودبین در جهان جایی برای خود نمی‌بیند ولی واقعیتش لقمه نانی گمشده در گلو و معده است. .... ۱۷۰
- ۴-۱۰-۱۱ هیچ شایستگی محدودیت حواس و نقص معلومات بشری و راهبری درست. .... ۱۷۱
- ۴-۱۰-۱۱ چنگ انسان از این جهان و آن جهان محروم می‌ماند ؟ .... ۱۷۱
- ۴-۱۰-۱۳ نفس حیوانی مقدمه شرک است. .... ۱۷۲
- ۴-۱۰-۱۴ من پرستم هیچ نه‌ای برای وصول به واقعیات نمی‌گذارد. .... ۱۷۲
- ۴-۱۰-۱۵ در چاه بی‌فروغی و تاریکی درآیندازیم، که برای بیرون آمدن از چاه طنابی نیست. .... ۱۷۳
- ۴-۱۰-۱۶ در همان نقطه که انقباض روحی و تکامل شروع شده شخصیت خود را تثبیت کن. .... ۱۷۳
- ۴-۱۰-۱۷ روح جوان در قالب ..... ۱۷۴
- ۴-۱۰-۱۸ سخت‌ترین سختی‌ها خستگی است. .... ۱۷۵
- ۴-۱۰-۱۹ انعکاس واقعیات در درون مردان به جهت دوستی او به عالم لوح محفوظ است. .... ۱۷۵
- ۴-۱۰-۲۰ هشیاران به کسی ایمان می‌آورند که او به خدای متعال ایمان آورده است. .... ۱۷۶
- ۴-۱۰-۲۱ تطهیر پلیدی‌های جان آدمی موجب صبر و استقامت روحی می‌شود. .... ۱۷۶
- ۴-۱۰-۲۲ انحراف از جاده حق امروز، به صورت اندیشه فردا تلنگر می‌شود و پس فردا پاکیزه می‌شود. .... ۱۷۷
- ۴-۱۰-۲۳ نفس اماره چونان سوسمار است که با دیدن مزاحم به دور می‌رود و سر از سوراخ دیگر بر می‌دارد. .... ۱۷۹
- ۴-۱۰-۲۴ کالبد مادی و مقتضیاتش را برای یکبار بر زمین بیاندازید، آن را به سعید و سپس بردارید. .... ۱۷۹
- ۴-۱۱-۱ توبه، عدم اصرار بر اشتباهات. .... ۱۸۰
- ۴-۱۱-۱ از دست ندادن فرصت‌ها در پذیرش نفحات الهی. .... ۱۸۰
- ۴-۱۱-۲ گاهی بایستی از توبه‌ها توبه کرد. .... ۱۸۱
- ۴-۱۱-۳ مقدمه دفتر دوم مثنوی. .... ۱۸۲
- ۴-۱۱-۴ به کوچکی گناه منگرید، بلکه به آن خدا بنگرید که به او معصیت می‌کنید. .... ۱۸۲

- ۴-۱۱-۵ توبه را پشتیبان گناه خود قرار ندهید..... ۱۸۲
- ۴-۱۱-۶ مناجات..... ۱۸۳
- ۴-۱۲-۱ اعتدال..... ۱۸۴
- ۴-۱۲-۱ برای کسی که شخصیت خود را به کمال رسانیده، مزایای ظاهری جز روپوش چیز دیگری نیست..... ۱۸۴
- ۴-۱۲-۲ انسان می‌تواند با دریافت ارزش حقیقی خود در جستجوی مزایا کوشش کند..... ۱۸۵
- ۴-۱۲-۲ یک نظر اجمالی به موسیقی..... ۱۸۶
- ۴-۱۲-۳ نمایل خود را از ظواهر فریبای زندگانی ببریم و حق تعالی را قابل تکیه بدانیم..... ۱۸۷
- ۴-۱۲-۳ باقی نگاه داشتن و به‌سوی خدا بردن عمل نیک مهم‌تر از به‌جا آوردن آن است..... ۱۸۷
- ۴-۱۲-۶ سلامت جسم و وجدان‌های آدمیان درباره‌ی خون ریخته شده مقتضای دآوری خداوندی است..... ۱۸۸
- ۴-۱۲-۷ علل جنگ‌ها و آمار سوز..... ۱۸۹
- ۴-۱۲-۸ میانه‌روی در طبع و تامل..... ۱۸۹
- ۴-۱۲-۹ بشر با پای حق و تکیه بر ایمان می‌رود..... ۱۹۰
- ۴-۱۳-۱ عمر انسان - مرگ..... ۱۹۱
- ۴-۱۳-۱ لحظه به لحظه به ابدیت نزدیک می‌شود..... ۱۹۱
- ۴-۱۳-۲ قیمت عمر را دریابیم..... ۱۹۲
- ۴-۱۳-۳ اگر هشیار باشید کاستن عمر را احساس نخواهید کرد..... ۱۹۲
- ۴-۱۳-۴ زندگانی شیرین غیر منطقی مرگ تلخ دارد..... ۱۹۲
- ۴-۱۳-۵ ملاک خوبی‌کاری که انسان انجام می‌دهد این است که اثرش در آن کار برسد به قدم مرگ مبارک‌باد گوید..... ۱۹۳
- ۴-۱۳-۶ روایت «موتو قبل ان تموتوا» (بمیرید پیش از آنکه از دنیا بروید)..... ۱۹۴
- ۴-۱۳-۷ علل ترس از مرگ..... ۱۹۴
- ۴-۱۳-۸ خود کشی و ندامت واقعی آن..... ۱۹۵
- ۴-۱۴-۱ حالات و نمودهای درونی با رویکرد مثبت و منفی انسان..... ۱۹۶
- ۴-۱۴-۱ کمال جویی / علم بدون اخلاص بار سنگینی به دوش انسان است..... ۱۹۶
- ۴-۱۴-۲ کمال جویی / احساس احتیاج مقدمه نیل به کمال است..... ۱۹۶
- ۴-۱۴-۳ کمال جویی / احساس نقص راهی به سوی کمال..... ۱۹۷
- ۴-۱۴-۴ کمال جویی / رشد و کمال جویی انسان به چه چیز مستند است..... ۱۹۷
- ۴-۱۴-۵ کمال جویی / حرکت به سوی تکامل عامل ارزشمندی موجودات است..... ۱۹۸
- ۴-۱۴-۶ کمال جویی / نفس حرکت به سوی مقصد مطلوب است..... ۱۹۹

- ۱۴-۷-۴ کمال جویی / راه وصول حقیقی به کمال ..... ۱۹۹
- ۱۴-۸-۴ کمال جویی / در مقابل اخلاص گران راه سعادت به نیرو و کوشش خود بيفزایید ..... ۲۰۰
- ۱۴-۹-۴ کمال جویی / هدف محدود، با رشد شخصیت از بین می‌رود ..... ۲۰۱
- ۱۴-۱۰-۴ ملاک خوبی و بدی را بایستی با زندگی و حیات ایده‌آل خود مقایسه کنیم نه منفرداً و به طور استقلال ..... ۲۰۲
- ۱۴-۱۱-۴ کمال جویی / اثر وجود صفت برجسته در روشهای زندگی ..... ۲۰۳
- ۱۴-۱۲-۴ کمال جویی / در تحصیل تمایلات به نابودی آن‌ها تلاش نکنیم ..... ۲۰۴
- ۱۴-۱۳-۴ کمال جویی / افتخار بردانش و بی‌نیازی در نزد مرد الهی پوچ است ..... ۲۰۴
- ۱۴-۱۴-۴ انسان در احساس ذی‌حق بودن چه عکس‌العمل‌هایی از خود نشان می‌دهد؟ ..... ۲۰۵
- ۱۴-۱۵-۴ کمال جویی / تأثیر غذاهایی که در درون انسان به نیروهای تفکر و وجدان منعکس می‌شود ..... ۲۰۶
- ۱۴-۱۶-۴ راه‌های روانی ..... ۲۰۶
- ۱۴-۱۷-۴ کمال جویی / وقتی انسان را از سقوط نجات می‌دهد ..... ۲۰۷
- ۱۴-۱۸-۴ عیب جویی / عیب جویی از بی‌شخصیتی است ..... ۲۰۷
- ۱۴-۱۹-۴ گستاخی / زندگی با گستاخی ..... ۲۰۸
- ۱۴-۲۰-۴ دورویی / دورویی و نصیحتی درد خانمان سوز بشری است ..... ۲۰۸
- ۱۴-۲۱-۴ جهل / عذری که نادان می‌آورد ..... ۲۰۸
- ۱۴-۲۲-۴ تیری که از کمان رها شد دیگر بازگشت ندارد ..... ۲۰۹
- ۱۴-۲۳-۴ دروغ / تحقق نیافتن عدالت به دلیل دروغ بر خویش ..... ۲۰۹
- ۱۴-۲۴-۴ شوخی / شوخی و دروغ حجاب است که از تماشای فروغ جان آدمی جلوگیری می‌کند ..... ۲۱۰
- ۱۴-۲۵-۴ سخن راست و دروغ ..... ۲۱۱
- ۱۴-۲۶-۴ سخن / ملامت و سرزنش ..... ۲۱۱
- ۱۴-۲۷-۴ در بیان کشتن مرد زرگر که به اشاره‌ی الهی بود ..... ۲۱۲
- ۱۴-۲۸-۴ راز پوشی ..... ۲۱۲
- ۱۴-۲۹-۴ ترحم / ترحم بر دیگران و اثرات آن ..... ۲۱۳
- ۱۴-۳۰-۴ ترحم / چگونه یک موجود دارای بزرگ‌ترین عظمت می‌باشد ..... ۲۱۳
- ۱۴-۳۱-۴ ریا / نشان دادن مزایا به دیگران چه حکمی دارد؟ ..... ۲۱۴
- ۱۴-۳۲-۴ نیت / نیت پاک انسان را به هدف عالی می‌رساند ..... ۲۱۴
- ۱۴-۳۳-۴ نیت / در حالات نادر روحی اگر نیت پاک باشد وسایل در استخدام هدف در می‌آیند ..... ۲۱۵
- ۱۴-۳۴-۴ نیت / اگر کاری که می‌کنیم کالبد باشد، نیت روح آن است ..... ۲۱۵
- ۱۴-۳۵-۴ خوف و رجا، امید و نومیدی ..... ۲۱۶

|                                    |                                                                                             |     |
|------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ۳۶-۱۴-۴                            | ناامیدی / گرفتاری های روانی نباید انسان را ناامید بسازد.                                    | ۲۱۷ |
| ۳۷-۱۴-۴                            | امید و حرکت.                                                                                | ۲۱۹ |
| ۳۸-۱۴-۴                            | امید / انسان قوی هم بایستی امید به خدا داشته باشد.                                          | ۲۱۹ |
| ۳۹-۱۴-۴                            | ناامیدی / چگونه از ناامیدی به عنوان عامل محرکی برای تکامل استفاده کنیم.                     | ۲۲۰ |
| ۴۰-۱۴-۴                            | حیله گری و مکر / پرهیز از حیله زدن.                                                         | ۲۲۰ |
| ۴۱-۱۴-۴                            | حرص و آز / حرص و طمع اشیاء را می آراید و فریبا می سازد.                                     | ۲۲۲ |
| ۴۲-۱۴-۴                            | حرص و آز / طمع زیاد زندگانی انسان را پوچ می سازد.                                           | ۲۲۲ |
| ۴۳-۱۴-۴                            | عشقم و غضب / با ظلم به دیگران تیشه به ریشه خود می زنیم.                                     | ۲۲۳ |
| ۴۴-۱۴-۴                            | ناله، اندوه، خنده، گریه / حکمت ناله و زاری به بارگاه خداوند چیست ؟                          | ۲۲۳ |
| ۴۵-۱۴-۴                            | بواعث اندوه / سیم بندی اندوه و راه کار عملی برای رفع آن.                                    | ۲۲۴ |
| ۴۶-۱۴-۴                            | خنده / خنده با حاد می شود که ارتباطی با انسان داشته باشد.                                   | ۲۲۵ |
| ۴۷-۱۴-۴                            | خنده / خنده خداوند.                                                                         | ۲۲۹ |
| ۴۸-۱۴-۴                            | داستان کربلا و مناسبات آن.                                                                  | ۲۲۹ |
| ۴۹-۱۴-۴                            | بهره برداری هایی که برای انسانست از واقعه کربلا داشته باشد.                                 | ۲۳۱ |
| ۵۰-۱۴-۴                            | رویدادهای فوق العاده با مناسبت موردنظر در داستان کربلا.                                     | ۲۳۳ |
| <b>فصل پنجم - بحث و نتیجه گیری</b> |                                                                                             |     |
| ۱-۵                                | پاسخ به سوالات پژوهش.                                                                       | ۲۳۸ |
| ۱-۱-۵                              | آیا علامه جعفری به طور مستقیم در آثار خود به مباحث تربیت و اخلاق عملی پرداخته است؟          | ۲۳۸ |
| ۱-۱-۵                              | نام کتاب ها و عناوینی که علامه جعفری در آن مباحث تربیت و اخلاق را مورد بررسی قرار داده است. | ۲۳۹ |
| ۱-۱-۵                              | الف: کتاب شناخت از دیدگاه علمی و از دیدگاه قرآن.                                            | ۲۳۹ |
| ۱-۱-۵                              | ب: علامه جعفری چه نوآوری هایی در عرصه مباحث اخلاقی تربیتی داشته است.                        | ۲۴۱ |
| ۱-۲-۱-۵                            | حیات معقول.                                                                                 | ۲۴۲ |
| ۲-۲-۱-۵                            | نظریه های تعلیم و تربیت.                                                                    | ۲۴۳ |
| ۳-۲-۱-۵                            | بیان جملات عالی در فرهنگ مشترک بشری.                                                        | ۲۴۵ |
| ۲-۵                                | نتیجه گیری.                                                                                 | ۲۴۶ |
| فهرست منابع                        |                                                                                             | ۲۵۵ |

## مقدمه

حاجت و سپاس آفریدگاری را سزااست، که انسان را خلق کرد و با تاج کرامت او را آراست و استعدادش را به کمال رسانید و سرشت او به ودیعه نهاد. پروردگاری که پیامبران و مقدس‌ترین انسان‌های برگزیده را به بشر شناساند، تا پیشگامان هدایت او به سوی آرمان‌های والای خداوندی که مراقبت از مخلوقاتش را بر خود واجب شمرد و هیچگاه انسان را با ننگ است و نیز، فطرت انسان را شایسته‌ی کمال‌طلبی آفریده؛ به وصول رشد و کمال ترغیب نمود و برای رسیدن به این هدف، راه‌های گسستن زنجیرهای هوا و هوس را به بشر الهام و الزام نمود. از سوی دیگر به رسولان، اندیشمندان و رهبران و عالمان نیاز داشت تا فرصت هدایتگری و تربیت و تخلّق به اخلاق الهی را برای دستیابی به رشد و کمال انسان‌ها ارزانی داشت.

رهبران و اندیشمندانی که به نوبت و در برهه‌هایی از زمان، فرصت عمر را مغتنم شمرده و از خود میراثی به بشریت ارزانی داشته‌اند، تا عیسای به بهره‌گیری انسانها از روشنایی عقل و اندیشه از نتایج این موهبت است.

و اینچنین خداوند در نهایت نیز اختیار گزینش سعادت یا شقاوت را به انسان هدیه کرد؛ تا انسان را به رشد و کمال حاصل از انتخاب و اختیار آشنا سازد و نیازمند

نخستین هدفی که از سوی پژوهش حاضر در ذهن مخاطبان تدبیر گردید، استخراج آرا و اندیشه‌ها و دیدگاه‌های علامه‌ی فقید استاد محمد تقی جعفری، با رویکرد اخلاقی- تربیتی است که با شیوه‌ی ارائه‌ی راهکارهای عام و خاص از کتاب شریف مثنوی معنوی و تفاسیر آن عالم فرزانه گردآمده است؛ تا بر این اساس ضمن معرفی مثنوی معنوی از دیدگاه علامه، با بهره‌گیری از روش‌های نوین مبتنی بر فطرت ارائه شده در آثار ایشان، که با هدف و غایت خلقت انسان هم‌سویی شگرفی دارد؛ نگاهی عمیق‌تر و معنا دار تر را به مساله اخلاق و انسان تجربه کنند.

آنچه از خلال سطرهای این پژوهش به دست می آید بیانگر توجه استاد محمد تقی جعفری به موضوع انسان و تعالی اواز دیدگاه اسلام، با نگاهی فلسفی و برگرفته از فقه، عرفان، انسان شناسی و روان شناسی و جامعه شناسی است، که آشنایی با آرای اندیشمندان کلاسیک جهان بدان غنایی بی بدیل بخشیده و تفسیر ایشان را متمایز از تفاسیر دیگر نموده است. وی هدف غایی انسان را رسیدن به کمال برین می داند و در این راستا به تحلیل و تشریح و نقد افکار و آرای مولانا جلال الدین محمد بلخی در مثنوی می پردازد

مثنوی معنوی از جمله کتاب های برگزیده ی انسان های کمال جو است؛ که به دلیل توجه به ساحت های فطری، اخلاقی، اجتماعی و روان شناختی همواره مورد توجه محققان و اندیشمندان بوده است، لذا شروح و تفاسیر فراوانی بارویکردهای مختلف، بر این کتاب نگاشته شده، اما هنوز هیچ یک نتوانسته است کاملاً پاسخگویی ابهامات روح پرشگر معارفان علاقه مندان باشد.

بهره گیری از تفکرات اندیشمندان که در حوزه ی اندیشه و تفکرات شان به مباحث زیربنایی هستی شناسی، انسان شناسی، جامعه شناسی و روان شناسی توجه نموده اند، می تواند تا حدی پاسخ گوی انسان گشایی طالب کمال باشد.

استاد علامه محمد تقی جعفری، مؤلف و فیلسوف معاصر، از خیل اندیشمندان است که به نقد و تحلیل و شرح مثنوی معنوی اقدام کرده و به مطالب و موضوعات آن، با نگاهی واقع بینانه و به دور از تعصب پرداخته است.

از آنجا که درباه ی موضوع اخلاق و اخلاق عملی در مثنوی معنوی از دیدگاه مرحوم علامه پژوهشی انجام نگرفته است و نیز ضرورت بهره مندی جامعه از نظریات ایشان احساس می شود،

لذا در این پژوهش به تبیین و تشریح آرای تربیتی و اخلاقی انسان پرداخته شده است. پژوهشگر بر آن است تا نظرات تربیتی، اخلاقی و اخلاق عملی علامه محمد تقی جعفری را، با تکیه بر تفسیر و نقد و تحلیل مثنوی معنوی استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد و به یافتن پاسخ مناسب برای پرسش های مطرح شده بپردازد.

آیا علامه جعفری به طور مستقیم در آثار خود به مباحث تربیتی و اخلاق عملی پرداخته است ؟

علامه جعفری چه نوآوری هایی در عرصه مباحث اخلاقی و تربیتی داشته است ؟